

بررسی نظرات دانشجویان پزشکی دانشگاه علوم پزشکی شیراز در

مورد حفظ و افشای بیماری مبتلایان به ایدز

زینب خادم الحسینی

ساناز جوکار

مریم زاهدی

فرزاد محمودیان

چکیده

زمینه و هدف: رازداری یکی از مهم‌ترین اصول اخلاقی مطرح در اخلاق پزشکی است که هم تأمین کننده منافع فردی است و هم مصالح اجتماعی را به دنبال دارد. بیشتر قوانین اخلاقی در موارد معدودی از جمله بیماری‌های مقاربتی اجازه افشای اطلاعات را می‌دهند. یکی از چالش‌های جهان امروز بیماری ایدز است. با توجه به اینکه این بیماری از بیماری‌های واگیردار محسوب می‌شود، می‌تواند تمام افراد جامعه را در معرض ابتلا قرار دهد با توجه به قطعیت رازداری از یک طرف و لزوم جلوگیری از آسیب جامعه از طرف دیگر، درصدد برآمدیم نظرسنجی از گروه پزشکان در مورد حفظ و افشای بیماری مبتلایان به HIV انجام دهیم.

روش کار: این مطالعه از نوع مقطعی بود و با استفاده از پرسشنامه صورت گرفت.

نتیجه‌گیری و بحث: طبق بررسی انجام شده اکثر دانشجویان (۷/۷۸٪) رازداری را حق بیمار می‌دانند اما در شرایطی مثل بیماری ایدز آنها بر این عقیده‌اند که همسر بیمار و کادر درمانی باید از بیماری فرد مطلع باشند. به نظر می‌رسد بهترین استراتژی برای حفظ رازداری و قداست حرفه پزشکی از یک طرف و جلوگیری از سرایت و ابتلای سایر افراد غیربیمار از طرف دیگر، متقاعد ساختن بیمار برای افشای بیماری، از طرف خود می‌باشد. البته ایجاد آگاهی می‌تواند به روش‌های مختلفی از جمله اتاق مشاوره صورت

پذیرد. همچنین وجود یک قانون که تمام جنبه‌های اخلاقی، عقلانی و شرعی را در نظر گیرد، تا حد زیادی می‌تواند راهگشای حل این مسأله باشد.

واژگان کلیدی

رازداری؛ اخلاق پزشکی؛ ایدز؛ بیماری‌های مقاربتی؛ افشای بیماری.

بررسی نظرات دانشجویان پزشکی دانشگاه علوم پزشکی شیراز در مورد حفظ و افشای بیماری مبتلایان به ایدز

رازداری یکی از مهم‌ترین مسائل مطرح در اخلاق پزشکی است (لاریجانی، ۱۳۸۳، صص ۲۷-۲۸). بیماران در جریان رابطه خود با پزشک، جزئیات زندگی خود را فاش می‌کنند و انتظار دارند که پزشک به حفظ این جزئیات به عنوان راز احترام بگذارد.

رازداری یک اصل بنیادین و یک قاعده اساسی در رابطه پزشک و بیمار است که هم تأمین‌کننده منافع فردی است و هم مصالح اجتماعی را به دنبال دارد و سبب احترامی است که پزشک برای بیمار خود قائل است (عباسی، ۱۳۸۲). شایسته است که پزشک از اسرار بیماران خود به عنوان یک امانت همچون امینی پارسا محافظت نماید که خداوند مؤمنان را به حفظ امانت و رعایت عهد و پیمان توصیه نموده است: «والذین هم لاماناهم و عهدهم راعون» (عباسی، ۱۳۸۲). روایات اسلامی از یک سو به بیمار توصیه می‌کنند که بیماری خود را از پزشک کتمان نکنند، چنانکه امام علی (ع) می‌فرماید: «هرکس درد نهفته خویش را پنهان بدارد، طبیبش از درمان وی ناتوان می‌ماند.» و از سوی دیگر به پزشک تأکید می‌کنند که امانت‌دار باشد و با افشای راز بیمار به او خیانت نکند. در حدیث نبوی آمده است: «المجالس بالامانة و افشاء سرّ أخیک خیانة. فاجتنب ذلک» «نشستن‌ها به امانت است و افشای راز برادرت نیز خیانت. پس از این کار بپرهیز.» (محمدی ری شهری، ۱۳۸۴).

همچنین در سوگندنامه بقراط از رازداری به عنوان «مسئولیت مقدس» یاد شده و صریحاً خواستار رازداری در رفتار پزشک با بیمار می‌باشد: «هرگاه در مورد

زندگی افراد، مطلبی چه در ارتباط با خدمه‌ام و چه غیر از آن بینم یا بشنوم، در مورد آن با دیگران صحبت نخواهم کرد و آن را فاش نخواهم ساخت، تمامی آنها به عنوان اسرار می‌باید حفظ شود» (عباسی، ۱۳۸۲).

رازداری و خودداری از افشای اسرار بیماران یک قاعده کلی پذیرفته شده در نظام‌های مختلف حقوقی است.

در معاهده پزشکی مصوب سپتامبر ۱۹۴۸ مجمع عمومی انجمن جهانی پزشکان در ژنو آمده است: «به اسراری که به من سپرده شده‌اند، احترام خواهم گذاشت و حتی بعد از مرگ بیمار فاش نخواهم کرد» (عباسی، ۱۳۸۲). به علاوه طبق ماده ۶۴۸ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۵: «اطبا و جراحان و ماماها و داروفروشان و کلیه کسانی که به مناسبت شغل یا حرفه خود محرم اسرار می‌شوند، هرگاه در غیر از موارد قانونی اسرار مردم را افشاء کنند به سه ماه و یک روز تا یک سال حبس و یا به یک میلیون و پانصد هزار تا ۶ میلیون ریال جزای نقدی محکوم می‌شوند» (عباسی، ۱۳۸۲). با وجودی که باید حق محرمانه بودن را به درستی ایفا کرد اما باید به محدودیت‌های آن نیز توجه کرد (عباسی، ۱۳۷۹). بیشتر قوانین اخلاقی در موارد معدودی اجازه افشای اطلاعات را می‌دهند از جمله بیماری‌های مقاربتی. در بیشتر موارد افشای بیماری با نظر بیمار و اطلاع وی انجام می‌گیرد (لاریجانی، ۱۳۸۳، ۲۷-۲۸) همچنان که کارشناسان بهداشتی ملزم هستند تا به اعتماد بیمارانشان احترام بگذارند و نتایج آزمایش‌های تشخیصی یا جزئیات مراقبت از بیمار یا درمان را بدون رضایت بیماران افشا نکنند (عباسی، ۱۳۷۹). گرچه بیماران حق دارند راجع به میزان افشای اطلاعات مربوط به خود کنترل داشته باشند ولی این حق با این الزام که نباید به دیگران آسیب رسانده شود، مقید می‌گردد (لاریجانی، ۱۳۸۳، ص ۷۴).

افشای بدون رضایت بیمار یا کاملاً منع شده است (مانند فرانسه) یا در موارد بسیار استثنایی مثل ایدز مجاز شمرده شده است (همانند آلمان) (عباسی، ۱۳۷۹).

طرح مسأله

یکی از معضلات جهان امروز که هنوز راه حل قطعی برای درمان آن یافت نشده بیماری ایدز است. عامل این بیماری HIV است که باعث ضعف ایمنی فرد مبتلا شده و وی را برای ابتلا به انواع عفونت‌ها مستعد می‌کند و در نهایت ابتلای به این عفونت‌هاست که فرد را از پای درمی‌آورد. این ویروس از راه‌های متعددی قابل انتقال از فردی به فرد دیگر می‌باشد که از مهمترین آنها می‌توان به استفاده از سرنگ آلوده، تزریق خون و فرآورده‌های خونی آلوده، انتقال از مادر به جنین در طی دوران بارداری و به نوزاد در هنگام زایمان و شیردهی، تماس جنسی با فرد آلوده اشاره کرد. با توجه به اینکه این بیماری از بیماری‌های واگیردار محسوب می‌شود، می‌تواند اطرافیان فرد مبتلا، کارکنان بهداشتی و حتی تمام افراد جامعه را در معرض ابتلا قرار دهد. کسانی که بیش از همه در معرض خطر قرار دارند همسر فرد بیمار و در درجه بعدی کسانی هستند که با او زندگی می‌کنند. لازمه جلوگیری از ابتلای این افراد آگاهی آنها از بیماری فرد و در نتیجه رعایت اصول بهداشتی از سوی آنها می‌باشد (عباسی، ۱۳۷۹). اما از آنجایی که ممکن است فرد علاوه بر ضعف جسمی در صورت افشای بیماری‌اش از نظر روحی نیز آسیب ببیند و ممکن است از نظر اقتصادی، اجتماعی و رفتاری محدودیت‌هایی گریبانگیر بیمار شده و فعالیت او در اجتماع را با مشکل مواجه سازد، ترس از افشای بیماری وجود داشته و سبب می‌شود که مانع از تداوم رفتار مسئولانه بیمار گردد. ظاهراً تعصب و نگرانی از این که فرد مبتلا بیماری را به همکاران خود و مراجعین انتقال

دهد، تبعیض در استخدام را دامن می‌زند. همچنین طرد شدن بیمار از سوی اطرافیان و عدم برخورداری از حمایت جامعه یکی دیگر از موانع ادامه روال عادی زندگی فرد است (عباسی، ۱۳۷۹).

در اینجاست که پزشک بین حفظ اسرار بیمار و افشای آن در جهت حمایت از دیگران بر سر دو راهی قرار می‌گیرد. حال این مسئله پیش می‌آید که: آیا پزشک باید حافظ اسرار بیمار باشد و کسی را مطلع نسازد یا باید آن را بازگو کند؟ در صورتی که فرد بیمار از گفتن واقعیت در مورد بیماری‌اش به همسر و اطرافیان و کادر درمانی خودداری نماید، وظیفه پزشک چیست؟ با توجه به قطعیت رازداری از یک طرف و لزوم جلوگیری از آسیب جامعه از طرف دیگر، درصدد برآمدیم نظرسنجی از دانشجویان پزشکی به عنوان افرادی که با این مسئله روبرو هستند در مورد حفظ و افشای بیماری مبتلایان به HIV انجام دهیم، با این امید که بتوانیم با استفاده از نظریات آنها به نتایج کاربردی برسیم. امیدواریم که انجام این پژوهش نتایج کاربردی و مفیدی را برای پزشکان و جامعه دربر داشته باشد.

روش انجام کار

مطالعه از نوع مقطعی (cross-sectional) بوده و جمعیت مورد مطالعه شامل ۱۰۰ نفر از دانشجویان پزشکی (اعم از استیودنت، اکسترن، اینترن و رزیدنت) در مراکز آموزشی درمانی شهید فقیهی و نمازی شیراز وابسته به دانشگاه علوم پزشکی شیراز و بخش پاتولوژی دانشکده پزشکی شیراز در اسفند ماه سال ۱۳۸۶ بود. ابتدا براساس مطالعات انجام شده در زمینه موضوع مورد بررسی (از کتب موجود و منابع اینترنتی) پرسشنامه‌ای به صورت سؤالات ۵ گزینه‌ای طراحی

گردید و در اختیار دانشجویان قرار داده شد. سپس از پرسشنامه‌های پر شده داده‌های لازم استخراج گردیده و در کامپیوتر با نرم افزار SPSS تجزیه و تحلیل شد.

آنالیز داده‌ها

در این مطالعه ۷۶٪ دانشجویان زن و ۲۴٪ آنان مرد بودند. سن پاسخگویان بین ۲۱ تا ۴۰ سال بود. بیشترین فراوانی در سن ۲۳ سال مشاهده شد (۳۰.۷٪). ۵۴.۷٪ از پاسخگویان استیودنت، ۶.۷٪ اکسترن، ۱۳.۳٪ اینترن و ۲.۷٪ رزیدنت بودند. ۸۲.۷٪ از دانشجویان با بیمار مبتلا به ایدز روبرو شده بودند و ۵۰.۷٪ از اینان مسئولیت مراقبت از او را نیز برعهده داشته‌اند. ۷۸.۸٪ از دانشجویان رازداری را به عنوان یک حق برای بیمار تا حدود زیادی قبول داشتند. طبق نظرسنجی انجام شده میزان آگاهی دانشجویان پزشکی از قوانین راز داری و افشای بیماری‌ها در حد متوسط تا کم می‌باشد.

۸۲.۷٪ از دانشجویان اعتقاد داشتند که پزشک موظف است همسر فرد مبتلا به ایدز را از بیماریش آگاه نماید. ۴۲.۷٪ از دانشجویان اعتقاد داشتند که پزشک موظف است اطرافیان نزدیک بیمار (پدر، مادر، خواهر، برادر و فرزندان) را از بیماری‌اش آگاه نماید. ۶۵.۳٪ از دانشجویان اعتقاد داشتند که افشای بیماری توسط خود بیمار تاثیر مثبت زیادی در جامعه دارد. ۶۹.۴٪ از دانشجویان اعتقاد داشتند که عدم افشای بیماری ایدز به میزان خیلی زیادی برای جامعه زیان‌آور است. ۲.۶٪ از پرسش‌شوندگان اعتقاد داشتند که در جامعه ما پذیرش عمومی زیادی نسبت به بیماری وجود دارد و ۶۹.۳٪ با آنان مخالف بودند. ۲۶.۶٪ از دانشجویان اعتقاد داشتند که در صورت افشای بیماری، بیمار حق شکایت دارد. نزدیک به ۳۰٪ از

دانشجویان اعتقاد داشتند که ابتلای تصادفی و یا غیراخلاقی فرد به این بیماری، تاثیر کمی در عدم رضایتشان به ارائه خدمات بهداشتی و درمانی خواهد داشت. ۸۴٪ از دانشجویان اعتقاد داشتند که آموزش پزشک به بیمار در مورد پیشگیری از انتقال این بیماری به جامعه، به میزان زیادی در حفظ مصالح اجتماعی از طرف بیمار مؤثر خواهد بود. به نظر می‌رسد که در جامعه ما رسانه‌ها زمینه پذیرش عمومی این بیماری را تاکنون نتوانسته‌اند فراهم کنند. ۴۸٪ از دانشجویان اعتقاد به جداسازی افراد مبتلا به ایدز از سایر بیماران داشتند. بیش از ۹۰٪ از دانشجویان اعتقاد داشتند که افشای این بیماری تاثیری منفی در وضعیت روحی بیمار خواهد گذاشت. ۵۷.۳٪ از دانشجویان در مورد این بیماری مصلحت عموم و جامعه را بر مصلحت فرد ترجیح می‌دهند. ۸۶.۷٪ از دانشجویان اعتقاد داشتند که محرمانه بودن نتایج آزمایش ایدز به میزان زیادی در ترغیب افراد به انجام این آزمایش مؤثر خواهد بود. به نظر می‌رسد نگرش منفی جامعه نسبت به این بیماری تاثیر زیادی در عدم افشای این بیماری توسط خود فرد خواهد داشت. با توجه به نظر پاسخگویان نسبت به تاثیر رسانه‌های عمومی در زمینه آموزش به افراد، ۱۷.۳٪ ایشان معتقدند که رسانه‌های جمعی در رابطه با آموزش تاثیری در حد هیچ یا کم در جامعه دارند اما ۸۲.۷٪ پاسخگویان تاثیر رسانه‌ها را از متوسط به بالا ذکر کرده‌اند.

نتایج

طبق نتایج به دست آمده از نظرسنجی‌ها ۷۸/۷٪ از پزشکان معتقد بودند که رازداری حق بیمار است.

۸۶/۷٪ از پزشکان محرمانه بودن نتایج را در ترغیب افراد به ادامه درمان مؤثر می‌دانستند، اما این حق را محدود به ضرر نرساندن به همسر فرد می‌دانستند. به طوری که ۸۲/۷٪ معتقد بودند که پزشک موظف است در صورت امتناع بیمار از اطلاع دادن به همسرش، همسر بیمار را مطلع سازد.

۷۰/۶٪ پزشکان در نظر داشتند که به منظور حفظ سلامت کادر درمانی، پرسنل درمانی که در تماس با بیمار هستند باید مطلع شوند. در حالی که ۵۷/۳٪ از پزشکان معتقد بودند که مصلحت عموم و جامعه دلیلی برای افشا بیماری نمی‌باشد.

۸۴٪ از پزشکان معتقد بودند که آموزش دادن کافی به بیماران تا حد زیادی از ابتلای دیگران به بیماری جلوگیری خواهد کرد.

نتیجه

طبق بررسی انجام شده اکثر پزشکان رازداری را حق بیمار می‌دانند و خود را ملزم به رعایت آن می‌کنند اما در شرایطی مثل بیماری ایدز آنها بر این عقیده‌اند که همسر بیمار و کادر درمانی و افرادی که به خاطر نوع ارتباطشان با فرد مبتلا زمینه انتقال HIV را دارند، باید از بیماری فرد مطلع باشند. چنانچه براساس مطالعه‌ای که در فرانسه در این زمینه انجام شده است، مهمترین فاکتوری که سبب شده است بیمار مبتلا به HIV قبول به افشای بیماری‌اش کند، قصد او به حفاظت از همسرش بوده است (گایچ، مونوز ساستره، مالت و سورام، ۲۰۰۶).

پزشکان عقیده دارند که اگر رسانه‌ها زمینه پذیرش این بیماری را در جامعه فراهم کنند، مردم با این موضوع راحت‌تر برخورد می‌کنند و مبتلایان به ایدز هم به راحتی بیماری خود را به کادر درمانی خواهند گفت.

براساس مطالعه‌ای دیگر در بعضی کشورها از جمله یونان، هیچ شرطی در زمینه چگونگی افشای بیماری ایدز گذاشته نشده است و پزشکان یونان باید براساس موقعیت تصمیم خود را بگیرند (پاپادودیماس، اسپیلیوپولو و ساکیادیس، ۲۰۰۸).

طبق این بررسی به نظر می‌رسد بهترین استراتژی برای حفظ رازداری و قداست حرفه پزشکی از یک طرف و جلوگیری از سرایت و ابتلای سایر افراد غیر بیمار از طرف دیگر، متقاعد ساختن بیمار برای افشای بیماری، از طرف خود می‌باشد. یعنی او باید کاملاً توجیه شود که در صورت مخفی نگه داشتن بیماری‌اش چه آثار منفی و زیانباری را به همراه خواهد داشت. البته این ایجاد آگاهی و فرهنگ‌سازی می‌تواند به روش‌های مختلفی از جمله اتاق مشاوره صورت پذیرد. همچنین وجود یک قانون که تمام جنبه‌های اخلاقی، عقلانی و شرعی را در نظر گیرد، تا حد زیادی می‌تواند راهگشای حل این مسئله باشد.

فهرست منابع

- لاریجانی، باقر. (۱۳۸۳). پزشکی و ملاحظات اخلاقی. ج ۱. چ دوم. برای فردا. عباسی، محمود. (۱۳۸۲). افشا/سرار بیماران. چ اول. انتشارات حقوقی. محمدی ری شهری، محمد. (۱۳۸۴). دانشنامه احادیث پزشکی. (ترجمه: صابری). چ ۵. سازمان چاپ و نشر. عباسی، محمود. (۱۳۷۹). مجموعه مقالات حقوق پزشکی. ج ۵. چ اول. نشر حقوقی. لاریجانی، باقر. (۱۳۸۳). پزشکی و ملاحظات اخلاقی. (ترجمه: جعفریان ع، کاظمیان ع و موسوی صدر حسینی). ج دوم. چ دوم. برای فردا.
- Guedj M, Munoz Sastre MT, Mullet E, Sorum PC. Do French lay people and health professionalism find it acceptable to breach confidentiality to protect a patient,s wife from a sexually transmitted disease?.Journal of Medical Ethics 2006.
- Papadodima SA, Spiliopoulou CA, Sakelliadis EI. Medical confidentiality:legal and ethical aspects in Greece. Bioethics 2008.

یادداشت شناسه مؤلف

زینب خادم الحسینی؛ دانشجوی سال ششم پزشکی و دبیر کمیته دانشجویی گروه اخلاق پزشکی دانشگاه علوم پزشکی شیراز.

نشانی الکترونیکی: khademz@sums.ac.ir

ساناز جوکار؛ دانشجوی سال ششم پزشکی و عضو کمیته دانشجویی گروه اخلاق پزشکی دانشگاه علوم پزشکی شیراز.

مریم زاهدی؛ دانشجوی سال ششم پزشکی و عضو کمیته دانشجویی گروه اخلاق پزشکی دانشگاه علوم پزشکی شیراز

فرزاد محمودیان؛ عضو هیئت علمی و رئیس کمیته دانشجویی گروه اخلاق پزشکی دانشگاه علوم پزشکی شیراز.

تاریخ وصول مقاله: ۱۳۸۸/۹/۱۳

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۸۸/۱۱/۲